

НАПРЯМ 5. РЕЛОКАЦІЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-493-4-62>

ЦІННІСНО-МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Юрій БАГРІЙ

*аспірант кафедри правознавства та галузевих правових дисциплін
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

1. Широкомасштабне вторгнення на українську територію окупаційних військ путінської Росії зумовило появу такого соціального явища як релоковані українські громадяни, що змушені залишити свої місця проживання, рятуючись від фізичного знищення. В нинішній Україні таких релокованих осіб за роки війни збільшилося до декількох мільйонів. Зрозуміло, що для людей, яких війна вигнала із їхніх домівок, це жахливий стрес, екстремальне випробування, тому суспільство і держава повинні належним чином з можливою максимальною увагою сприяти їм у захисті їхніх прав, порушених агресором.

Нині правознавча наука і практика дають підстави вважати, що становлення теорії прав людини відбувалося відповідно до розвитку морального універсалізму, в контексті якого стверджується наявність загальних раціонально окреслених міжкультурних і позаісторичних моральних істин. Розуміння людини, яка володіє певними природними правами, зумовленими її людською природою та буттям, притаманними їй від народження і спільні для всіх людей моральні цінності, є необхідним базовим підґрунтям та однією із найважливіших передумов для захисту прав людини.

Наукові дослідження показують, що на розвиток філософської концепції прав людини чинили відповідний вплив конкретні моральні доктрини, які стали філософськими передумовами для сучасного трактування прав людини. Сюди відносяться погляд на мораль і справедливість, визначення яких служить основою для розрізнення між «істинними» і «загальноприйнятими» моральними принципами і переконаннями.

Становлення морального універсалізму можна спостерігати у в етичних розмислах Сократа, Аристотеля та стоїків. Зокрема, у трактаті «Нікомахова

етика» Стагирит прагне обґрунтувати підтримку існування спільного для всіх природного морального порядку, який має лежати в основі правосуддя.

Аристотель розрізняє «природну справедливість» і «законну справедливість», підкреслюючи, що природна справедливість має однакову юридичну силу для всіх людей і не залежить від її визнання. Право служить критерієм справедливості і є чинником регулюючого впливу в державі. Завдання законодавця полягає в тому, щоб максимально наповнювати закони справедливим змістом відповідно до природи речей.

Римські стоїки, Цицерона та Сенеки вважали, що закон держави не може суперечити принципам природного права, оскільки природне моральне право має повноваження вищі від повноважень писаного позитивного права. На думку стоїків, етичні універсальні коди зобов'язують усіх людей підкорятися волі Бога, чим стверджується існування універсальної моральної спільноти. Християнство надалі підтримуватиме існування всезагального морального порядку в європейській культурі.

Традиція пов'язувати право з мораллю продовжилася в новоевропейську епоху. Зокрема, Дж. Локк вважав, що особи володіють природними правами незалежно від політичного визнання і того, чи надані вони їм державою, тому англійська революція ХУІІ ст. є втіленням справедливості і громадянської свідомості. Природні права належали людині ще до утворення держави, у т.з природному стані («Два трактати про урядування»).

Цей мислитель вбачає витoki права людини в сутності природного права, яке походить від Бога. Звідси кожна людина зобов'язана дбати про самозбереження. Ніщо не може стояти на перешкоді людині виконувати цей обов'язок самозбереження, який зумовлює необхідність існування основних природних прав людини: право на життя, свободу та власність. Ці права мислитель оголошує невідчужуваними. Держава і політична влада мають за мету забезпечення і захист природних прав людини. На думку мислителя, ці природні права на життя, свободу та власність виразно окреслюють межі повноважень і юрисдикції держави яка існує для захисту інтересів та природних прав людей, а не окремих правлячих осіб. Тому, на думку Дж.Локка морально виправданими є виступи людей зі зброєю в руках проти власної влади свідомо не виконує своїх зобов'язань щодо забезпечення невідчужуваних природних прав людей. Дослідники вважають, що заслугою Дж.Локка є створення прецеденту загальнолюдського масштабу, суть якого у визнанні прав людини детермінантою існування юридичної політичної влади. А.Дайсі у ХІХ ст. наголосить, що позитивне право є наслідком прав людини. Ця теза стала фундаментальною засадою сучасного захисту прав людини. Вона, по суті, втілює принцип верховенства права, що є нині метою кожної демократичної держави.

2. Сучасні міжнародні правові акти наповнені ціннісно-моральним змістом. Такі моральні цінності як: невідчужувані права людини, моральна автономія, людська гідність та рівність, справедливість, свобода, добросовісність, спільне благо тощо було уже закріплено в статтях Декларації незалежності Сполучених Штатів Америки (1776) і французькій Декларації прав і свобод людини і громадянина (1789).

Прийнята в 1949 році Загальна декларація прав людини складається з преамбули та 30 статей, які закріплюють права, які дуже актуальні в нинішній період російсько-української війни: це право не зазнавати тортур (ст. 5), право на притулок (ст. 14), право на володіння майном (ст. 17) і право на достатній життєвий рівень (ст. 25), право на недискримінацію по будь-якій ознаці, право на повагу до людської гідності, право на захист порушених прав тощо. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (1953) і Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), підкріплені чисельними різними деклараціями і конвенціями, склали сучасну доктрину захисту прав людини. Ці міжнародні документи стверджують віру в існування загальнозначущого морального порядку і переконання в тому, що всі люди рівні.

Небезпечною нині є позиція юридичного позитивізму, який заперечує взаємозалежність, єдність права та моралі, і для якого природні права не є правами у прямому розумінні. В цьому контексті ніби доцільніше розглядати їх як моральні вимоги, які, у кінцевому підсумку, можуть і не визнаватись національним чи міжнародним правом.

3. Загалом, права людини цілком підставно можна визначити як основні універсальні моральні гарантії, які належать людям безвідносно до країни проживання та культури просто на підставі приналежності до людського роду. Ці права універсальні у тому сенсі, що вони властиві всім людям на основі принципу рівності («Всі люди народжуються рівними та вільними у своїй гідності та правах» (ст. 1 Загальної Декларації прав людини), тож повинні здійснюватись і бути доступними як стандарти обґрунтування і критики незалежно від визнання їх правовою системою або посадовцями держави. Відповідно, права людини є особливою цінністю, і їх дотримання та захист є обов'язковими, а не носять довільного характеру.

Європейські стандарти прав людини, на підставі яких нині здійснюється захист прав людини, втілюють важливі загальнолюдські цінності, що є водночас моральними. Без таких цінностей та смислів морального плану як: людська гідність, честь, добро, справедливість, розумність, обов'язок, відповідальність, добросовісність, спільне благо, повага до людини та її життя, її природних прав, свободи, власності тощо ці правові конструкції перестали б бути правовими інструментами захисту прав людини.